

Kultúra a folklórne tradície slovenských vyst'ahovalcov z Rumunska a Srbska na Slovensku*

Silvia LETAVAJOVÁ – Michal KURPAŠ

Úvod

Slovenská republika sa od vstupu do EÚ v roku 2004 postupne transformuje z krajiny vyst'ahovaleckej na krajinu cieľovú. Špecifickú skupinu migrantov tvoria Slováci z Rumunska a Srbska (Dolná zem), ktorí sa vracajú do kultúrne a jazykovo blízkeho prostredia. Kľúčovým pilierom ich identity je kultúra a folklórne tradície, ktoré si prinášajú ako nástroj súdržnosti. Hlavným cieľom štúdie je identifikovať aktuálny stav a transformácie týchto tradícií u migrantov žijúcich na Slovensku. Výskum sleduje prejavy tradičnej kultúry a folklórnych prejavov v dvoch rovinách: v intímnom rodinnom prostredí (mikroúroveň) a vo verejnom priestore (makroúroveň). Práca skúma, či pod vplyvom migrácie, integrácie či novej hybridnej identity pôvodná kultúra a folklór pretrvávajú alebo nadobúdajú nové podoby a funkcie. Metodológia práce kombinuje kvantitatívny a kvalitatívny prístup. Využíva demografické údaje, ktoré slúžia na profiláciu migračných vln. Ťažiskom je 15 rozhovorov s respondentmi pochádzajúcimi z rumunskej obce Nová Huta a srbských obcí Lalič, Petrovec a Selenča, ich príbuznými a predstaviteľmi miestnych organizácií a inštitúcií. Tento etnografický prístup a využitie priamych výpovedí respondentov umožnil zachytiť subjektívne postoje migrantov k vlastnému kultúrnemu dedičstvu.

Teoretické východiská

Migráciu dolnozemskej Slovákov vysvetľuje viacero teoretických prístupov. Podľa neoklasických teórií a novej ekonomickej teórie (Lewis, 1954; Stark – Bloom, 1985) ide o racionálnu reakciu na mzdové rozdiely a snahu rodiny diverzifikovať riziká. Teória E. Leeho (1966) tento pohyb definuje cez push faktory v mieste pôvodu (nezamestnanosť) a pull faktory v cieľovej krajine (práca, jazyk). Migranti vďaka sociálnym sieťam vytvárajú transnacionálne polia (Levitt – Glick Schiller, 2004), kde si udržiavajú väzby s rodnou obcou a budujú mosty k majorite (Drbohlav, 2006). Integrácia je chápaná ako „obojstranný proces vzájomného uznania a rešpektovania hodnôt a pravidiel väčšinovej spoločnosti a cudzincov pri zachovaní ich kultúrnej a spoločenskej identity“ (MPSVR SR, 2021). Pre Dolnozemcov je príznačná štruktúrna integrácia (status Slováka žijúceho v zahraničí), avšak zahŕňa aj dimenzie kultúrne a sociálne. Migrácia a integrácia vedie k redefinícii identity na hybridnú

formu (Anthias, 2001), ktorá kombinuje pôvodné kultúrne dedičstvo s novou skúsenosťou.

Folklór predstavuje kľúčový nosič kultúrnej pamäte a pilier etnickej identity (Assmann – Czaplicka, 1995), no migráciou sa mení z nástroja národnej rezistencie na prostriedok emocionálneho prepojenia s domovom. V slovenskom odbornom diskurze je folklór chápaný ako integrálna súčasť nemateriálnej tradičnej kultúry, zahŕňajúca umelecké prejavy, rodinné obyčaje aj ľudovú vieru (Botík – Slavkovský, 1995). Pod vplyvom migrácie dochádza k zmenám a posunom autentického folklóru. Tento proces môže viesť k zániku niektorých prvkov, no zároveň vytvára nové zmiešané formy, ktoré upevňujú pocit spolupatričnosti a uľahčujú budovanie sociálnych väzieb s majoritnou spoločnosťou.

Migračná situácia na Slovensku: migranti z Rumunska a Srbska

Slovensko prešlo po svojom vstupe do EÚ únie v roku 2004 zásadnou transformáciou z krajiny vystaňovaleckej na krajinu cieľovú. Hoci podiel cudzincov na celkovej populácii (5,7 % v roku 2023) patrí v rámci EÚ k najnižším, celkový počet migrantov narástol od roku 2004 štrnásťnásobne. Tento vývoj v poslednom období akceleroval najmä vojnovým konfliktom na Ukrajine a rastúcim dopytom po pracovnej sile (Letavajová a Divinský, 2019; ŠÚ SR, 2024).

Špecifické postavenie v migračných prúdoch majú Slováci z Rumunska a Srbska, ktorí si vďaka historickým väzbám volia Slovensko za svoj nový domov. Aktuálne dáta potvrdzujú, že srbské obyvateľstvo (16 240 osôb) tvorí druhú najväčšiu skupinu cudzincov z tretích krajín, zatiaľ čo Rumuni (6 411 osôb) sú treťou najpočetnejšou skupinou spomedzi občanov krajín EÚ (PPZ ÚHaCP, 2025). Primárnou motiváciou pre ich príchod je zamestnanie a podnikanie. Väčšina týchto migrantov nachádza uplatnenie v priemysle na západnom Slovensku, najmä v automobilovom a elektrotechnickom sektore (ÚPSVaR, 2024).

Okrem pracovnej migrácie zohráva dôležitú úlohu aj vedomostná mobilita. Slovensko dlhodobo prijíma zahraničných študentov z Dolnej zeme, pričom v akademickom roku 2023/2024 študovalo na slovenských vysokých školách 291 Srbov a 30 Rumunov (CVTI SR, 2024). Administratívne zjednodušenie pobytu a priamy prístup na domáci trh práce či k vzdelávaciemu systému uľahčuje status Slováka žijúceho v zahraničí. V rokoch 2012 až 2024 vydal Úrad Slovákov žijúcich v zahraničí celkovo 15 552 takýchto potvrdení, pričom v ich počte výrazne dominujú občania Srbska (11 600) nad záujemcami z Rumunska (ÚSZZ, 2024). Samotná integrácia do hostiteľskej spoločnosti prebieha na individuálnej aj komunitnej úrovni. Cudzinci z oboch krajín upevňujú svoje sociálne väzby prostredníctvom formálnych spolkov alebo neformálnych skupín na sociálnych sieťach. Finálnym štádiom tohto procesu je naturalizácia. V roku 2023 bolo občianstvo Slovenskej republiky udelené 32 osobám zo Srbska a 24 osobám z Rumunska (ŠÚ SR, 2023).

Kultúra rumunských a srbských vyst'ahovalcov

Táto podkapitola analyzuje premeny kultúry a folklóru Slovákov z Rumunska a Srbska po presídlení na Slovensko. Skúma zmeny v praktizovaní tradícií v súkromí i na verejnosti, motivácie k migrácii, otázku identity a budúce plány migrantov.

Analýza rozhovorov s migrantmi potvrdzuje, že na Slovensko odchádzajú najmä mladí ľudia v produktívnom veku. Muži často pôsobia ako „priekopníci“, ktorí pripravujú podmienky pre neskorší príchod rodiny alebo zostávajúca rodina profituje z nimi zasielaných financií. Ženy migrujú samostatne za prácou alebo v rámci spájania rodín. Hlavná vlna tejto pracovnej migrácie prebieha po nasledných 10 až 15 rokov.

Hlavným *dôvodom výberu Slovenska* je ekonomická núdza a nedostatok práce v domovskej krajine. Respondenti motivovaní vysokou nezamestnanosťou na Slovensku hľadali stabilitu a lepšie životné podmienky. Viacerí začínali najmä prácou cez agentúry. „*Manžela núdza nahнала, lebo sme si zobrali úver. Báli sme sa, že by sme neprišli o zem, tak on 2 roky išiel tam robiť.*“; „*Prišiel som sem kvôli rodine, aby sme sa mali lepšie, aby deti mali budúcnosť.*“ Odchod na Slovensko vnímajú migranti aj ako investíciu do budúcnosti a prostriedok na materiálne zabezpečenie v domovine: „*Do domu niečo si spraviť, no niečo si aj ušetriť, väčšinou tak doma, čo treba.*“ Kľúčovým motivátorom, najmä pre respondentov zo Srbska, je aj získanie európskych dokladov a slovenského občianstva, čo im otvára trh práce v celej EÚ. Na urýchlenie štrukturálnej integrácie využívajú status zahraničného Slováka. „*Prišla som sem hlavne skrz občianstvo. Čiže oveľa lepšie sa dá niekde cestovať a pracovať v Európskej únii. Čiže mimo Srbska s nejakým európskym dokladom.*“ U mladšej generácie sa objavuje aj motív zvedavosti, snahy osamostatniť sa a zmena životného štýlu, pričom Slovensko je vďaka jazykovej blízkosti vnímané ako ideálne a bezpečné prostredie pre prvú migračnú skúsenosť. „*Tým, že sme Slováci, tak sme to Slovensko vždy brali ako niečo blízke, nebol to pre mňa odchod do neznáma, ale skôr návrat k niečomu, čo mi bolo blízke.*“

Migráciu uľahčujú aj existujúce *sociálne siete* – rodinní príslušníci a známi, ktorí už na Slovensku pôsobia a pomáhajú novoprichádzajúcim s hľadaním práce a ubytovania. „*Takže našla si robotu, alebo cez známych, že do Samsungu. Tak išla tam na pohovor a hneď ju aj zobrali.*“ Významná časť mladšej generácie (najmä z Petrovca, kde sa nachádza slovenské gymnázium) prichádza na Slovensko primárne za vysokoškolským štúdiom (často do Nitry alebo Bratislavy). Po ukončení vysokoškolského alebo doktorandského štúdia si v krajine často nachádzajú kvalifikovanú prácu a už sa nevracajú. „*Tým vysokoškolským štúdiom majú európske diplomy uznané, takže vlastne majú otvorené brány zostať.*“

Pôvodnú kultúru dolnozemskej Slovákov respondenti definujú najmä cez silnú evanjelickú identitu, aktívny spolkový život a poľnohospodárske zázemie. V súkromnej sfére sa praktizovanie tradícií prejavuje najmä používaním archa-

ického jazyka, tradičnou gastronómiou a náboženskou výchovou. V rodných obciach (Petrovec, Lalit', Huta, Selenča) nebolo náboženstvo len otázkou viery, ale hlavným spoločenským rámcom. Účasť na bohoslužbách bola samozrejmosťou a formovala rytmus života celej komunity. Nedel'ná omša tu bola pevnou súčasťou týždňa. Kňazi mali v komunitách vysoký kredit.

Pôsobenie vo verejnej sfére sa formuje najmä členstvom v organizáciách, spolkoch alebo folklórnych súboroch. Mnohí z respondentov boli v domovskej obci aktívni vo folklórnych súboroch, čo im pomáhalo udržiavať etnické povedomie. V ich domovine bol folklór prirodzenou súčasťou dospievania. „*Tam v Laliti som chodila do spolku. Tancovala som. Čiže tam som mala oveľa viac toho kultúrneho.*“ Respondenti zdôrazňujú, že v krajine pôvodu žili v uzavretých a súdržných komunitách založených na silnej solidarite: „*Tam sme žili tak pospolu, celá dedina. Všetci sme sa poznali, pomáhali sme si.*“

Odchod mladých ľudí na Slovensko vo vzťahu k fungovaniu folklórnych súborov a skupín vníma väčšina vystaňovalcov, ich rodinných príslušníkov aj zástupcov miestnych kultúrnych inštitúcií ako devastujúce. „*Mnoho organizácií postavila na jednom človeku, ktorí už nemajú veľkú funkciu, lebo mladí tam už nie sú.*“; „*Nám v súboroch nemá kto tancovať, lebo tí najlepší tanečníci sú v Bratislave alebo v Trnave.*“

Praktizovanie kultúry dolnozemských migrantov na Slovensku je procesom jej transformácie, ale aj odovzdávania hodnôt potomkom a majorite. Nové prostredie nevyhnutne mení pôvodnú kultúru, čo možno sledovať na viacerých kultúrnych prvkoch.

V oblasti jazyka, kľúčového identifikačného znaku dolnozemských Slovákov, naráža archaické nárečie na modernú spisovnú slovenčinu. Nárečie migrantom uľahčilo integráciu, no zároveň slúži na udržiavanie väzieb s domovom: „*My rozprávame po slovensky, tak po našom, petrovsky. Niekedy nám tu nerozumejú nejaké slová, čo máme zo srbčiny.*“ Mladá generácia však nárečové prvky rýchlo stráca v snahe zapadnúť: „*Mladí sa rýchlo asimilujú. Keď prídu po roku, dvoch, už hovoria slovenskou slovenčinou, naše petrovské výrazy sa strácajú.*“

K najsilnejším a najčastejšie spomínaným prejavom kultúrnej identity patrí aj tradičná gastronómia. Tradičná gastronómia predstavuje pre dolnozemských Slovákov kľúčový diferenciačný mechanizmus, ktorým sa vedome vymedzujú voči majorite. Hoci ich kuchyňa prechádza transformáciou a postupne prijímajú lokálne slovenské zvyky, vybrané tradičné jedlá si uchovávajú v ich pôvodnej, nemennej podobe. Ústredným prvkom tohto kultúrneho sebavyjadrenia je najmä sarma a špecifické vianočné menu, ktoré respondenti vnímajú ako hlavné rozlišovacie znaky svojej identity. Práve pri príprave sarmy migranti striktné dodržiavajú autentické postupy a odmietajú akékoľvek modifikácie, čím z jedla vytvárajú symbol kultúrnej kontinuity. Je možné ju vnímať ako rituálne jedlo pri stretnutiach rodiny na Slovensku alebo v obci pôvodu. „*Lebo oni tam, títo zo Slovenska, oni to len nadrobia kapustu. Naši to tak robia, jak po našom.*“

V kontexte migrácie dolnozemskej Slovákov sa folklór mení zo statického dedičstva na dynamický prostriedok sebarealizácie a adaptácie. Analýza rozhovorov potvrdzuje, že hoci je pôvodná kultúra vystavená transformačným tlakom, jej význam pre udržanie identity zostáva kľúčový. V prvých vlnách migrácie sa časť prichádzajúcich etablovala ako aktívni nositelia dolnozemskej kultúry, napríklad v pozíciách choreografov, čím obohacovali slovenskú scénu. Súčasní migranti však k folklóru pristupujú diferencovanejšie, čo potvrdzuje aj odborná reflexia v teréne. Folklórne prejavy, hlavne vo forme piesní alebo spomienkového rozprávania, slúžia ako primárne spojivo medzi rodákmi, najčastejšie pri stretnutiach skupín z tej istej obce. Respondenti zhodne uvádzajú, že práve kolektívny spev im kompenzuje stratu domova: „*Keď sa stretneme viacerí od nás, tak si zaspievame tie naše pesničky. To nám chýba, ten náš folklór.*“ Hudba tu predstavuje nostalgiu a symbolický návrat domov. Tradícia sa na Slovensku udržiava cez neformálne sociálne siete. Dominujú komunitné stretnutia, spievanie a rozprávanie v nárečí, zdieľanie noviniek z domova. Praktizovanie tradícií je viazané aj na návštevy rodnej obce počas sviatkov, kedy sa migranti vracajú k účasti na hostinách, cirkevných slávnostiach a rodinných udalostiach v Srbsku a Rumunsku. Z hľadiska sociálnej kohézie plní folklór dve úrovne. Na mikroúrovni dominuje súkromná sféra, kde uchovávanie tradícií v kruhu rodiny a priateľov upevňuje príbuzenské a etnické väzby. Makroúroveň reprezentovaná organizovanou činnosťou vo verejnom priestore je u dolnozemskej migrantov na Slovensku často potlačená z dôvodu ich vysokého pracovného vyťaženia. V konečnom dôsledku folklór dolnozemskej migrantov na Slovensku prechádza procesom hybridizácie – v domácom prostredí zostávajú verní tradíciám (návšteva kostola v Laliti či Petrovci), zatiaľ čo v hostiteľskej krajine vedú moderný život, v ktorom tradičná kultúra slúži najmä ako nástroj na upevňovanie etnickej identity a pocitu bezpečia v novom sociálnom systéme.

Po príchode na Slovensko dochádza aj k transformácii religiozity. Kým v domovských krajinách bolo náboženstvo dominantným komunitným rámcom, v slovenskom prostredí nastáva jeho privatizácia a sekularizácia. Od kolektívnej solidarity, kde návšteva kostola potvrdzovala príslušnosť k menšine, sa prechádza k individuálnej voľbe a občasnému rituálnemu servisu. Respondenti reflektujú stratu sociálnej dynamiky náboženského života: „*V Srbsku sa išlo do kostola kvôli ľuďom, kvôli komunite. Tam sme sa stretávali.*“ a „*Tu do kostola nechodím. Tu to nie je také ako u nás, že by to bolo miesto, kde sú všetci tí vaši známi.*“ Hoci každodenná religiozita klesá, pretrváva potreba rituálov pri zlomových udalostiach. Táto transnacionálna prax sa prejavuje návratmi do domovských obcí na krsty či sobáše. Evanjelický farár v Petrovci v tejto súvislosti konštatuje, že: „*Mnohí sa vracajú, aby si dali deti pokrstiť alebo prijali požehnanie v domácom zbore.*“

Migrácia Slovákov z Dolnej zeme iniciuje transformáciu identity, ktorá nie je statickým stavom, ale dynamickým procesom. Vzniká hybridná identita, kom-

binujúca dolnozemske dedičstvo s integráciou do slovenskej majority. Migranti sa identifikujú ako Slováci, no voči majorite sa vymedzujú vedomím o autenticite svojich tradícií, ktoré v diaspóre vnímali ako konzervovanejšie. Respondenti reflektujú túto duálnu príslušnosť ako vnútorný stav: „*Ja som Slovák, ale som zo Srbska. To je iné. My sme tam tie tradície držali možno viac ako tu.*“ Právna forma príslušnosti sa pritom líši od citového prežívania: „*Máme to občianstvo slovenské, ale v srdci som stále aj tam odtiaľ.*“ Špecifickosť tejto identity sa najvýraznejšie prejavuje v opozícii „my“ (Dolnozemci) verzus „oni“ (majoritní Slováci).

Vnímanie domova prechádza u migrantov zásadným vývojom. Na začiatku ich migračnej trajektórie je domov fixovaný na rodnú obec v Srbsku či Rumunsku, avšak s dĺžkou pobytu a budovaním zázemia na Slovensku sa tento koncept mení. Vzniká fenomén bilokálneho domova: „*Keď idem do Petrovca, hovorím, že idem domov. Ale keď sa vraciam sem, tiež hovorievam, že idem domov. Mám dva domovy.*“ U mnohých objavuje aj pocit liminality – stavu „medzi“, kedy sa migrant stáva cudzincom v oboch prostrediach: „*Keď idem tam, už som tam ako keby hosť. A tu som zase tá, čo prišla zo Srbska.*“ Postupom času však dochádza k pragmatickému stotožneniu sa so Slovenskom, najmä po prekročení niekoľkoročnej doby pobytu: „*Keď idem tam, tak už idem ako na návštevu. Už sa cítim tam ako hosť. Musím sa pýtať rodičov, kde je toto, kde je tamto. Proste už to nie je môj domov, ale tu.*“ Výskum ukazuje, že identita migrantov sa mení z „tradičnej-vidieckej“ na „mestskú-pracovnú“. Navonok sa migranti stávajú nenápadnými, integrovanými občanmi, no vo vnútornom prežívaní zostávajú „Dolnozemcami“ prostredníctvom spomienok a špecifických kultúrnych kódov. Budúcnosť je u väčšiny respondentov definitívne spätá so Slovenskom, čo je ovplyvnené investíciami do bývania a vzdelávaním detí v slovenskom systéme. Budúcnosť je vnímaná ako dokončenie integračného procesu. „*Už by som sa neverátil nastálo. Tu sme si zvykli, máme tu prácu, dom. Deti tu chodia do školy.*“; „*Chceme tu dožiť, postarať sa o to, čo sme tu začali.*“

Transformácia kultúry a identity dolnozemskej Slovákov po príchode na Slovensko je podľa nás formovaná viacerými faktormi. Jedným z najzásadnejších je ekonomický pragmatizmus a pracovná vyťaženosť, kedy sa migranti v úvodnej fáze sústredia primárne na finančnú stabilitu. Odchod vnímajú ako pragmatickú „misiu“ za účelom akumulácie kapitálu pre potreby života v domovskej obci. Kultúra a folklór sa popri vysokom pracovnom tempe stávajú luxusom: „*Tie prvých 5 rokov boli takých ťažkých. Najst' dobrú robotu.*“; „*Manželka má robotu takú, že oni sú 24/7. Niekedy musí celé sviatky prerobiť.*“ S tým úzko súvisí deinštitucionalizácia a privatizácia kultúry. Keďže kultúrne inštitúcie na Slovensku už neplnia obrannú funkciu proti etnickej asimilácii, tradície sa sťahujú z verejnej sféry do súkromia, kde slúžia ako intímny nástroj na zmiernenie nostalgie. Tretím významným činiteľom sú zmeny v jazyku, pri ktorých archaické nárečie ustupuje spisovnej slovenčine. Strata pôvodného jazyka priamo

narúša kontinuitu a autenticitu folklórnych prejavov. Celý proces uzatvára faktor generačného posunu v prežívaní identity. Kým u prvej generácie migrantov sledujeme hybridnú formu identity, u detí narodených na Slovensku sa väzba na dedičstvo predkov oslabuje a obmedzuje sa len na príležitostnú revitalizáciu počas návštev u starých rodičov v domovskej krajine.

Záver

Štúdia ukázala, že kultúra dolnozemskej Slovákov sa po presťahovaní na Slovensko nevytráca, ale mení svoju podobu a význam. Hlavným trendom je presun tradícií z verejnej sféry do súkromia rodín, kde kultúra a folklór slúži najmä na udržiavanie blízkych vzťahov a zmiernenie nostalgie za domovom. Tento proces ovplyvňuje najmä potreba finančne sa zabezpečiť, čo v prvých rokoch odsúva voľnočasové kultúrne aktivity na vedľajšiu koľaj.

V pôvodnom prostredí predstavovala účasť na spoločenskom živote, účasť na omši alebo návšteva folklórneho súboru prirodzenú komunitnú normu a verejný záväzok, zatiaľ čo po migrácii na Slovensko sa tieto aktivity individualizujú a presúvajú do sféry súkromných rozhodnutí a aktivít v rámci úzkych priateľských sietí. Výraznou zmenou prechádza aj jazyk, keďže pôvodné nárečie postupne nahrádza spisovná slovenčina, čo je viditeľné najmä u mladšej generácie. Identita migrantov sa stáva „duálnou“ – cítia sa byť Slovákami, no zároveň si uchovávajú silné citové väzby k rodnej obci v Srbsku či Rumunsku, kam sa často vracajú kvôli dôležitým obradom, ako sú krsty či svadby. Najodolnejšou súčasťou ich dedičstva zostáva kuchyňa, ktorá funguje ako hlavný znak ich odlišnosti od domáceho obyvateľstva. Celkovo sa tak ich kultúra mení z tradičnej dedinskej na modernú mestskú formu, ktorá im pomáha zapadnúť do spoločnosti bez toho, aby stratili svoje korene.

Literatúra:

ASSMANN, J. – CZAPLICKA, J. (1995). Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*, Vol. 65, pp. 125-133.

<https://www.scribd.com/document/465746816/Collective-Memory-and-Cultural-Identity>.

BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P. (eds.). (1995). Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I. a II. Bratislava: Veda. (heslo: Folklór).

CVTI SR. (2003/2024–2024/2025). Centrum vedecko-technických informácií SR. Štatistická ročenka – vysoké školy.

https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-vysoke-skoly.html?page_id=9596.

DRBOHLAV, D. (2006). Migrační teorie. In: ŠÍŠKOVÁ, Tatjana (ed.): Menšiny a migranti v České republice. Praha: Portál, s. 33–44.

LEE, E., S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, Vol. 3, No. 1, pp. 47-57.

<https://emigratecaportuguesa.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf>

LETAVAJOVÁ, S. – DIVINSKÝ, B. (2019). Náš spoločný domov. Migrácia a rozvoj na Slovensku. Katolícka charita na Slovensku. Bratislava.

LEVITT, P. – GLICK SCHILLER, N. (2004). Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society. *International Migration Review*, Vol. 38, No. 3, <https://globaldecentre.org/wp-content/uploads/2020/07/Levitt-Glick-Schiller-Conceptualizing-Simultaneity-A-Transnational-Social-Field-Perspective-on-Society.pdf>1002–1039.

LEWIS, W. A. (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of Labour. *Manchester School of Economic and Social Studies*, Vol. 22, No. 2, pp. 139-191. <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368lewistable.pdf>

MPSVR SR (2021). Migrácia a integrácia v médiách. Bratislava. <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-cudzincov/migracia-integracia-mediach-odporucania-novinarov/>.

PPZ ÚHaCP. (2004–2024). Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. <https://www.minv.sk/?rocnky>. (Accessible)

STARK, O. BLOOM, D. E. (1985). The New Economics of Labor Migration. *The American Economic Review*, Vol. 75, No. 2, Papers and Proceedings of the Ninety-Seventh Annual Meeting of the American Economic Association, pp. 173-178. https://newdoc.nccu.edu.tw/teasyllabus/1102265813001/5_NewEconomicsOfLabor-Migratin.pdf.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. (2020, 2023, 2024) Stav a pohyb obyvateľstva. Datacube. https://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/vbd_dem/om7101mr/v_om7101mr_00_00_00_sk.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. (2023). Udelenie štátneho občianstva podľa predchádzajúceho štátneho občianstva, veku a pohlavia. https://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SLOVSTAT/om2006rs/v_om2006rs_00_00_00_sk.

ÚPSVaR. (2004–2024). Zamestnávanie cudzincov. https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky.html?page_id=10803

ÚRAD SLOVÁKOV ŽIJÚCICH V ZAHRANIČÍ. (2024). Osvedčenia. <https://www.uszz.sk/osvedcenia/>.